

Aljoša Špaleta

Održivo upravljanje okruženjem povijesnih gradova uspostavom kontaktne zone – ključni pristupi međunarodnih dokumenata o zaštiti i očuvanju kulturnog naslijeđa

Aljoša Špaleta
Ministarstvo kulture i medija
Uprava za zaštitu kulturne baštine
HR-10000 Zgreb, Runjaninova 2

UDK: 7.025.3:930.85
Prethodno priopćenje/Preliminary Communication
Primljen/Received: 1. 10. 2022.

Ključne riječi: kontaktna zona, povijesni urbani krajolik, integritet, okruženje, održivost

Keywords: buffer zone, historic urban landscape, integrity, historic environment, sustainability

Kontaktna zona (engl. *buffer zone*) kao jedan od osnovnih planskih alata u održivom upravljanju zaštićenim prirodnim područjima od 1990-ih kontinuirano zauzima sve veću ulogu u zaštiti i očuvanju kulturnog naslijeđa, posebice dobara upisanih na UNESCO-ovom *Popisu svjetske baštine*. Unatoč tomu, razlike u tumačenju njene uloge, kako na međunarodnom planu tako i u okvirima nacionalnih politika zaštite zemalja članica UNESCO-a, i dalje su prisutne u mjeri kojom je dovedena u pitanje njena temeljna svrha, kao u recentnom slučaju grada Liverpoola, koji je 2021. godine izbrisan s *Popisa svjetske baštine*. Istraživanjem na temu održivog upravljanja povijesnim gradovima i njihovim okruženjem revidiraju se osnovna polazišta zaštite te se ulogu kontaktne zone povezuje s posljednjim UNESCO-ovim *Preporukama za zaštitu povijesnih urbanih krajolika*. Radom su analizirani međunarodni dokumenti o zaštiti i očuvanju kulturne baštine, razvoj njenog poimanja te ključni aspekti koji informiraju konzervatorsku praksu, od *Atenske povelje o restauraciji povijesnih spomenika* iz 1931. do pariške *Preporuke za zaštitu povijesnih urbanih krajolika* iz 2011. godine. Konačno, ulogu kontaktne zone izravno se povezuje s konceptom integriteta (engl. *integrity*) kao jednim od dvaju temeljnih kriterija za zaštitu i očuvanje kulturne baštine.

UVOD

Kontaktna zona, općenito, kao regulatorni alat podrazumijeva određeno geografsko područje, odnosno zonu s „prilagođenim ograničenjima“, koja okružuje strogo regulirano područje dobra, koje se obično naziva „jezgrom“.¹

Provedbom kontaktne zone u razvojnim planovima i planovima prostornog uređenja „prilagođenim ograničenjima“ dozvoljavaju se, barem u teoriji, različiti oblici korištenja ovog područja uz mjerljive pokazatelje u odnosu na koje se ocjenjuje utjecaj tih oblika korištenja na temeljne vrijednosti kulturnog dobra. Različiti pristupi u primjeni ovog alata, međutim, otežavaju bilo kakvu opsežniju definiciju, dok je *Raspravnim dokumentom o svjetskoj baštini i kontaktnim zonama* iz 2008. godine Centar za svjetsku baštinu ustvrdio da *svaka definicija u Operativnim smjernicama mora biti dovoljno fleksibilna da se može primijeniti na niz prirodnih, kulturnih i mješovitih dobara*.²

Studije slučaja prezentirane na skupu i objedinjene u *Raspravnom dokumentu* u osnovi su polemizirale služi li ovaj „dodatni sloj zaštite“ isključivo za ograničavanje ili poboljšanje postojećih oblika (tradicionalnog) ljudskog života i uz njega vezane procese te su različita stajališta međunarodnih tijela zaključno objedinjena s preporukama za unaprjeđenje primjene ovog alata u međunarodnim okvirima. Unatoč tomu, izostankom relevantnih dopuna *Operativnim smjernicama za provedbu Konvencije o svjetskoj baštini*, univerzalan pristup upravljanju kontaktnom zonom ostao je nerazjašnjen, što će se kasnije odraziti na recentnom slučaju *Pomorskog i trgovačkog grada Liverpoola*, izbrisanog 2021. godine s *Popisa svjetske baštine*,³ koji ga čini jednim od samo tri kulturna i mješovita kulturna dobra koja su izbrisana odlukom UNESCO-ovog Odbora za svjetsku baštinu uslijed negativno ocijenjenih promjena u kontaktnoj zoni.

Nekritičko pozivanje lokalnih dionika na dinamički karakter *povijesnoga urbanog krajolika* kao posljednje konceptualne kategorije u upravljanju zaštićenim povijesnim gradovima te neusklađenost pravnog okvira, planskih odredbi i strateških

² UNESCO, Centar za svjetsku baštinu, 2009., <https://whc.unesco.org/en/series/25/> (2.10.2022.).

³ UNESCO-ova Odluka Odbora za svjetsku baštinu 44 COM 7A.34, o brisanju *Pomorskog i trgovačkog grada Liverpoola s Popisa svjetske baštine*, 2021. <https://whc.unesco.org/en/decisions/7638> (2.10.2022.).

¹ GILLESPIE, JOSEPHINE, 2020., 1–116.

1 Pogled s padina brda Srđ na zaštićenu kulturno-povijesnu cjelinu Dubrovnika uvrštenu na *Popis svjetske baštine* 1979. pod nazivom *Stari grad Dubrovnik* (foto: I. Ivičević-Bakulić, 2020.)

1 The protected cultural-historical unit of Dubrovnik included on the World Heritage List in 1979 as „Old City of Dubrovnik“ – view from the slopes of the hill Srđ (photo: I. Ivičević-Bakulić, 2020).

usmjerenja grada s međunarodnim politikama zaštite kao posljedicu je imalo potpunu degradaciju povijesnog *smještaja*⁴ nekad prepoznatljivih dokova, skladišta i uredskih zgrada uz riječno pročelje grada Liverpoola kojem su u trenutku upisa na *Popis svjetske baštine* dominirale historicističke zgrade Mersey Docks and Harbour Board (1907.), Royal Liver (1911.) i Cunard (1916.). Unatoč opetovanom upozoravanju Odbora za svjetsku baštinu tijekom osam saziva na neprikladnu izgradnju zgrada i infrastrukture unutar, pa i izvan obuhvata kontaktne zone zaštićene cjeline grada,⁵ država članica i grad propustili su primijeniti odgovarajuće mjere zaštite kojom bi se očuvao njen *integritet* (engl. *integrity*)⁶.

Prema definiciji članaka 88. i 89. *Operativnih smjernica za primjenu Konvencije o Svjetskoj baštini*, UNESCO, 2021., *integritet* je mjera cjelovitosti i očuvanosti prirodne i/ili kulturne baštine i njezinih atributa. U slučaju kulturnih dobara, ti atributi odnose se na *najznačajnije elemente kojima se*

4 RUKAVINA, MARKO; OBAD ŠČITAROCI, MLADEN; PETRIĆ, KSENIJA, 2013., 318: „smještaj“ se i ovdje koristi kao uvriježeni hrvatski prijevod engleskog termina *setting* čiju službenu definiciju kao i potrebu za njenom zaštitom i upravljanjem uz primjenu odgovarajućih metoda planiranja prvi put iznosi generalna skupština ICOMOS-a u Xi'anu, Kina, u 2005. godini. Više u nastavku članka.

5 U trenutku upisa na *Popis svjetske baštine*, 2004. godine, godinu prije generalne skupštine ICOMOS-a u Xi'anu, kontaktna zona zaštićene cjeline grada Liverpoola definirana je tradicionalnim pristupom zoniranja područja s proriđenim i/ili nedovoljno reprezentativnim povijesnim strukturama, uslijed čega su se granice ove zone ponegdje prostirale na udaljenosti od tek 80 metara od granice zaštićene cjeline.

6 U stručnoj literaturi prisutan je i hrvatski termin *cjelovitost* kao prijevod engleskog termina *integrity*, no autor se odlučio za *integritet*, čime se u praksi izbjegava miješanje s *cjelovitim očuvanjem* kao metodom.

odražava ukupna vrijednost dobra, te posebno kod kulturnih krajolika i povijesnih gradova i na *veze i dinamičke funkcije* koje određuju njihov specifičan karakter. Unatoč nedostatku daljnjeg pojašnjenja primjene ovog kriterija najavljenog u popratnoj bilješci *Operativnih smjernica*, tri kategorije integriteta za prirodna dobra – *strukturalni integritet*, *funkcionalni integritet* i *vizualni integritet*, kako ih je definirao *Stručni skup o ocjeni općih načela i kriterija za nominaciju prirodnih područja svjetske baštine iz 1996.*, sve više nalaze svoje mjesto i u ICOMOS-ovim⁷ izvještajima o stanju povijesnih gradova na *Popisu svjetske baštine*.⁸

No, nedostatak jasnih, međunarodno definiranih načela o tome kako bi se područjem kontaktne zone trebalo upravljati, sličnih onima koji su utvrđeni za primjenu kriterija autentičnosti u zahvatima na pojedinačno zaštićenim kulturnim dobrima, i dalje potencira već dugo prisutan „nemir“ u konzervatorskoj praksi.⁹ Dok je upravljanjem povijesnim gradskim cjelinama zaštita kulturne baštine postupno prešla okvire zaštite pojedinačnih spomenika i uključivala sve više prosudbe o „duhu mjesta kao živog entiteta iz prošlosti, sadašnjosti i budućnosti“, primjena novih, odgovarajućih granica promjena i metoda kojim se one reguliraju zaostaje.¹⁰

7 Međunarodno vijeće za spomenike i spomeničke cjeline (*International Council of Monuments and Sites*).

8 ICOMOS, 2009, 42., više o stručnom skupu UNESCO-ovog Centra za svjetsku baštinu iz 1996.: <https://whc.unesco.org/en/events/1113/> (16.10.2022.).

9 PENDLEBURY, JOHN; SHORT, MICHAEL; WHILE, AIDAN, 2009., 1–25.

10 Isto, 349–358.

PRIMJENA KONTAKTNE ZONE U ZAŠTITI PRIRODNE BAŠTINE

Dugogodišnjom primjenom u upravljanju zaštićenim prirodnim područjima kontaktna zona se kontinuirano preispituje kako bi zadovoljila zahtjeve održivog razvoja prostora koji okružuje ova područja. Sve veći interes za socio-ekonomski aspekt očuvanja te tradicionalna prava korištenja prostora u okruženju zaštićenih prirodnih područja doveo je do sadašnjeg razumijevanja dvostruke uloge kontaktne zone u očuvanju „jezgre“, odnosno prirodnih staništa, uz istovremeno očuvanje i poboljšanje ljudskih naseobina koja ih okružuju.¹¹ Ovakvu koncepciju prvi put je eksplicitno definirao UNESCO-ov program *Čovjek i biosfera* iz 1974. godine, koji je rezervate biosfere temeljio na modelu tri koncentrična prstena, odnosno jezgre s kontaktnom zonom i „prijelaznom zonom“.¹² Uz zaštićena prirodna područja kao jezgre – obično su to nacionalni parkovi sa strogim zakonskim i ostalim regulativnim mjerama – kontaktna zona se prikazuje kao područje „eksperimentalne manipulacije“ za razvoj metoda održivog korištenja zemljišta i obnovu degradiranih ekosustava. U mnogostruko većim „prijelaznim zonama“ razvijaju se popratne aktivnosti kojima se osigurava kompatibilnost korištenja s funkcijama očuvanja i istraživanja prethodnih dviju zona.¹³ Kontinuirana evaluacija učinkovitosti ovog modela zoniranja u ispunjavanju dvostrukog cilja očuvanja i razvoja od 1970-ih dovela je do razvoja širokog spektra modela integracije zaštićenih prirodnih područja s njihovim okruženjem, uključujući među ostalim „zone utjecaja“, „zone interakcije“ i „zone upravljanja“.¹⁴ Osim ovih modela tzv. „geografskog pristupa“ autori sustavnog pregleda literature na temu integracije zaštićenih prirodnih područja s njihovim okruženjem, Wenwu Du i suradnici identificiraju još jedan paralelni tijek razvoja od 1980-ih, tzv. „procesni pristup“ koji se temelji na sudjelovanju lokalnih zajednica, suradnji i drugim „mekim“ metodama sa svrhom „dobrovoljnog podređivanja“ programima upravljanja zaštićenim prirodnim područjima.¹⁵ Dok se prvi pristup oslanja na znanstvene metode praćenja i mjerenja „ekoloških tokova i društvenih interakcija“ i uspostavljanja „funkcionalnih zona“, drugi naglašava ulogu i značaj „percepcije“, „odnosa“ i „suradnje“ lokalne zajednice za upravljanje zaštićenim područjima.¹⁶ Od 2010-ih nadalje, ova dva pristupa sve se više povezuje u sveobuhvatne metode kojima se proširuje pojam integracije zaštićenih prirodnih područja s njihovim okruženjem.

11 EBREG, ARTHUR; DE GREVE, POL, 2000., 1–64.

12 Isto, 1–64.

13 Međunarodna unija za očuvanje prirode (IUCN), 2009., 51–57.

14 DU, WENWU [et al.], 2015., 8151–77.

15 Isto, 8164.

16 Isto, 8164.

PRIMJENA KONTAKTNE ZONE U ZAŠTITI KULTURNE BAŠTINE

U odnosu na prirodnu baštinu, primjena kontaktne zone u očuvanju kulturne baštine, posebice cjelina urbanih obilježja (povijesni gradovi, urbani krajolici) još je u svojoj ranoj fazi – na međunarodnoj razini barem nije dogovoren niti jedan model za njenu primjenu.¹⁷ Pojam kontaktne zone trenutno je utvrđen *Operativnim smjernicama*, no ne i *Konvencijom o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* donesenom 1972. godine, jer tada još nije bila dovoljno zastupljena u nacionalnim pravnim okvirima za zaštitu kulturne baštine.¹⁸ Među dokumentima o očuvanju kulturne baštine koje ICOMOS inače smatra „doktrinarnim tekstovima“, kontaktna zona se spominje samo jednom, *Deklaracijom o zaštiti smještaja povijesnih građevina, mjesta i područja* iz Xi'ana, 2005. godine.¹⁹ Brojni dokumenti koji se smatraju *prvom kategorijom* doktrinarnih tekstova – dokumenti koji mogu podržati programiranje i normativne aktivnosti za zaštitu kulturne baštine,²⁰ međutim, adresiraju *povijesni ambijent, smještaj i okruženje* kulturnih dobara. Osim što ti dokumenti predstavljaju temelj UNESCO-ovom glavnom dokumentu o zaštiti povijesnih gradova, odnosno *Preporuci o povijesnim urbanim krajolicima* iz 2011. godine, njima se može pripisati i trenutne principe za uspostavu kontaktne zone.

S ciljem sveobuhvatne interpretacije kontaktne zone s aspekta zaštite kulturne baštine, u nastavku se daje prikaz ključnih pristupa međunarodnog diskursa konzervatorske struke u odnosu na zaštitu okruženja kulturnih dobara. Konkretno, povezivanjem kontaktne zone s načelima *Preporuke o povijesnim urbanim krajolicima* iz 2011. i konceptom *integriteta* (eng. *integrity*), reafirmira se njena uloga u održivom upravljanju okruženjem povijesnih gradova.

Metoda istraživanja

Prikaz ključnih pristupa međunarodnog diskursa konzervatorske struke nastao je induktivnom metodom analize teme zaštite okruženja kulturnih dobara, temeljenom na iscrpnom pregledu literature koja se bavi temama iz područja politika zaštite i upravljanja kulturnim dobrima i urbanim naslijeđem, upravljanja svjetskom baštinom i u širem smislu međunarodnog prava. Sukladno rezultatima sustavne analize literature Wenwu Du i suradnika na temu integracije zaštićenih prirodnih područja s njihovim okruženjem, te one na temu *povijesnih urbanih krajolika* od 2010. do početka 2018. koju donose autori Ginzarly, Houbart i Teller, različiti koncepti koji su prepoznati ovim postupkom svrstani su u četiri konsekvativna teorijska pristupa zaštiti.

17 SCHLEE, MÓNICA B., 2017, 381–406.

18 DRAYE, ANNE MIE, 2008., 4.

19 SZMYGIN, BOGUSŁAW, 2015., 7–8.

20 Isto, 11–24.

Iako se aktualna znanstvena rasprava redovito usredotočuje na „holističku“, „integralnu“ i „vrijednosnu“ dimenziju *povijesnog urbanog krajolika*,²¹ posljednjeg koncepta kulturnog naslijeđa, njih se često prikazuje nepovezano, pa čak i u nekim službenim publikacijama međunarodnih institucija, kao prekid s uvriježenim *konvencionalnim pristupom koji je usredotočen na povijesno tkivo i materijale*.²² Umjesto primjene i dokazivanja jedne od navedenih dimenzija u nastavku su ove dimenzije razmatrane dijakronijski, unutar svoga prepoznatog vremenskog konteksta i predloženih četiriju izrazitih pristupa, gdje se posljednjim, tzv. održivim pristupom, sinkronijski objedinjavaju s ostalim relevantnim konceptima zaštite okruženja povijesnih gradova.

REZULTATI

Povijesnoumjetnički pristup

Povijesno okruženje je predmet zanimanja u doktrinarnoj praksi konzervatorske struke već od 1931. s *Prvim kongresom arhitekata i stručnjaka za povijesne građevine* u Ateni koji je među svojih „sedam rezolucija“ *Povelje o restauraciji povijesnih spomenika* naveo i *zaštitu područja koja okružuju povijesna mjesta*.²³ Iako tada nezastupljene u različitim državama, jednom od sedam rezolucija podržane su i zakonodavne mjere za zaštitu kulturnih dobara. Posebna briga izražena je prema *karakteru i vanjskom izgledu gradova* u kojima se poduzimaju zahvati nove izgradnje (čl. 3. *Atenske povelje*). Drugi kongres arhitekata i stručnjaka za povijesne građevine u Veneciji, 1964. godine, svojom odlučujućom *Međunarodnom poveljom za konzervaciju i restauraciju spomenika i spomeničkih cjelina*²⁴ ponovno je istaknuo potrebu za zaštitom povijesnog okruženja na međunarodnoj razini proširenjem pojma spomenika koji *obuhvaća ne samo pojedinačno arhitektonsko djelo, već i urbano ili ruralno okruženje* (čl. 1. *Venecijanske povelje*). Očuvanje spomenika impliciralo je očuvanje njihovog okruženja i povezanih *odnosa masa i boja* (čl. 6. *Venecijanske povelje*). Pod vodstvom UNESCO-a, tada osnovano Međunarodno vijeće za spomenike i spomeničke cjeline (ICOMOS) imalo je zadatak promicati ova načela u cijelom svijetu.

Integralni pristup

Konvencijom o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, usvojenom na Generalnoj konferenciji UNESCO-a 1972., po prvi put se načela očuvanja prevode u međunarodno

pravo.²⁵ Pravne odredbe konvencije vezane uz prepoznavanje, zaštitu i očuvanje najistaknutijih prirodnih i kulturnih dobara na svijetu postaju obvezujućima krajem 1975., kada je Konvenciju ratificirao dovoljan broj zemalja. Pored širenja definicije kulturne baštine uključivanjem spomeničkih cjelina, odnosno povijesnih gradova i njihovih dijelova (čl. 1 Konvencije), obvezom provođenja *opće politike koja ima za cilj pružiti kulturnoj i prirodnoj baštini funkciju u životu zajednice i integraciju baštine u sveobuhvatnim planovima i programima zaštite* (članak 5 (a) Konvencije), uspostavlja se u osnovi *opći interes za prostorni kontekst, odnosno okolinu*.²⁶ Ovim je ujedno uspostavljen temelj integralnog pristupa očuvanju kulturne baštine koji je prvi put definiran *Konvencijom Vijeća Europe o zaštiti arhitektonskog blaga* iz 1975. godine.²⁷ Konvencijom Vijeća Europe prepoznato je da su kulturne, socijalne i ekonomske vrijednosti povijesnih spomenika i spomeničkih cjelina neodvojive od njihovoga prirodnog i kulturnog smještaja (čl. 1), te se utvrđuje načelo integralne zaštite provedbom odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, financijskih i obrazovnih mjera. Ova, u naravi, *holistička* dimenzija arhitektonske baštine te potreba za integracijom u institucionalne politike izražena je tijekom 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća raznim stručnim preporukama i poveljama, te će se kasnije s dvije tisućitima proširiti na kulturne krajolike.

Usvojena na 19. općoj konferenciji UNESCO-a u Nairobiju 1976. godine, *Preporuka o zaštiti i suvremenoj ulozi povijesnih područja* naglasila je ulogu okruženja *povijesnih područja* objašnjenjem njegova pojma kao *prirodnog ili umjetnog smještaja koji utječe na statički ili dinamičan način na koji se ta područja percipiraju ili koji je izravno povezan s njima u prostoru ili društvenim, ekonomskim ili kulturnim vezama*.²⁸ U istom ili sličnom duhu pozitivizma, *Povelja za mjesta od kulturnog značaja* ICOMOS-a Australia iz 1979. godine (*Povelja iz Burre*) povezala je kulturni značaj mjesta s njegovim *vizualnim i senzornim okruženjem*, ali i *duhovnim i drugim kulturnim odnosima* koji doprinose tom značaju.²⁹

Konvencija o zaštiti graditeljske baštine Europe Vijeća Europe iz 1985.³⁰ (*Konvencija iz Granade*) prevela je načelo

25 DRAYE, ANNE MIE, 2008., 3–5.; UNESCO, Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Pariz, 1972., <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (15.10.2022.).

26 Isto, 3–5.

27 GINZARLY, MANAL; HOUBART, CLAUDINE; TELLER, JACQUES, 2019., 5.; COUNCIL OF EUROPE, *European Charter of the Architectural Heritage*, Strasbourg, 1975., <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

28 ICOMOS, *Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas*, Nairobi, 1976. <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

29 Australia ICOMOS, *The Burra Charter (The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance)* 1979. <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

30 COUNCIL OF EUROPE, *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*, Granada, 1985. <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

21 GINZARLY, MANAL; HOUBART, CLAUDINE; TELLER, JACQUES, 2019., 1–41.

22 UNESCO, 2013., <https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/> (15.10.2022.); RIPP, MATTHIAS; RODWELL, DENNIS, 2015, 240–76.

23 SZMYGIN, BOGUSŁAW, 2015., 27–30.

24 ICOMOS, *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*, Venecija, 1964. <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

2 Pročelje grada Liverpool uz rijeku Mersey, deset godina nakon uvrštavanja u *Popis svjetske baštine* s nekoć prominentnim uredskim zgradama izgrađenim u duhu historicizma: Mersey Docks and Harbour Board (1907.), Royal Liver (1911.) i Cunard (1916.) (foto: Liverpool city council, <https://liverpoolexpress.co.uk/citys-victorian-dockland-history-comes-alive/>, 2014.)

Liverpool's front with once prominent historicist office buildings by the river Mersey, 10 years after the city entered the World Heritage List, Mersey Docks and Harbour Board (1907), Royal Liver (1911) and Cunard (1916) (photo: David C Photography, 2014).

integralne zaštite (engl. *integrated conservation*) u pravnu obvezu za 33 europske zemlje koje su je do danas ratificirale. Članak 7. *Konvencije iz Granade* posebno definira odgovornost svake državne članice da *promiče mjere za opće poboljšanje okoline u okruženju spomenika*, dok je za nadzor nad svim intervencijama nad ovim spomenicima, odnosno zaštićenim kulturnim dobrima i cjelinama, uključujući novu izgradnju ili bilo koje druge *značajne promjene koje oštećuju [njihov] karakter*, ovlašteno odgovarajuće *nadležno tijelo* svake države (čl. 4. Konvencije). S naglaskom na „arhitektonsko naslijeđe“, *Konvencijom iz Granade* osim toga se pozitivno propisuje obveza uključivanja zaštite kulturne baštine među ciljevima prostornog uređenja na lokalnoj i regionalnoj razini, kako u trenutku izrade planova, tako i u postupku izdavanja dozvola za gradnju (čl. 10. Konvencije). Iako se ova konvencija odnosi samo na države članice Vijeća Europe, ona je nedvojbeno imala utjecaj na *Međunarodnu povelju o očuvanju povijesnih gradova i povijesnih urbanih područja* koju je usvojila Generalna skupština ICOMOS-a u Washingtonu, 1987.,³¹ a koja je opisala materijalne i duhovne sastavnice određenog karaktera urbanog područja, među ostalim, *odnosom između*

grada ili urbanog područja i okruženja (čl. 2. Povelje). *Washingtonska povelja* bila je do nedavno jedini međunarodni dokument koji se odnosio na povijesna urbana područja.³²

Vrijednosni (i participativni) pristup

S obzirom na znatan broj neeuropskih država koje su do tada ratificirale *Konvenciju o svjetskoj baštini* te poteškoće koje su te države nailazile u primjeni kriterija za provedbu konvencije, krajem 1980-ih započinje preispitivanje institucionalne zaštite kulturne baštine, koja se kritičkom teorijom baštine često povezuje s autoritarnim, *top-down* te „europocentričnim“ pristupom.³³ Prepoznavanje tradicionalne prakse u upravljanju lokalitetima u tim zemljama dovelo je do važne promjene paradigme uvođenjem kategorije *kulturnih krajolika*, redefiniranjem kriterija *autentičnosti* i usvajanjem UNESCO-ove *Globalne strategije za uravnotežen, reprezentativan i vjerodostojan Popis svjetske baštine*.³⁴

Usvojena na 18. zasjedanju Odbora za svjetsku baštinu u Phuketu u Tajlandu 1994. godine, *Globalna strategija*

31 ICOMOS, *Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas*, Washington, 1987. <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

32 M. SADOWSKI, MIROSLAW, 2017., 125–51.

33 RIPP, MATTHIAS; RODWELL, DENNIS; 2015, 240–76. NAGAOKA, MASANORI; 2016., 49–69.

JONES, THOMAS E.; BUI, HUONG T.; ANDO, KATSUHIRO, 2020., 1–23. COOMBE, ROSEMARY J., 2017., 376.

34 CAMERON, CHRISTINA; RÖSSLER, MECHTILD, 2017., 3–13.

3 Povijesni urbani krajolik Dubrovnika, pogled s Gorice sv. Vlaha prema gradskom središtu (foto: A. Špaleta 2019.)

The historic urban landscape of Dubrovnik as viewed from Gorica svetog Vlaha towards the city centre (photo: A. Špaleta 2019)

je adresirala prevlast Europe, njenih povijesnih gradova i vjerskih spomenika te općenito kršćanstva, povijesnih razdoblja i „elitističke“ arhitekture na *Popisu svjetske baštine* nad živim kulturama, tradicionalnim naseljima i krajolicima.³⁵ Proklamirani cilj strategije zahtijevao je ispravljanje prepoznate neravnoteže na *Popisu svjetske baštine* između različitih regija svijeta, vrsta kulturnih dobara i razdoblja, te istovremeno *odmak od čisto arhitektonskog pogleda na kulturnu baštinu čovječanstva prema onom koji je antropološki, multifunkcionalan i univerzalan*.³⁶

Antropološki aspekt usredotočen na kulturne prakse umjesto na objekte utjelovljen je u novoj kategoriji *kulturnog krajolika* koja je, od svog uključivanja 1994. u UNESCO-ove *Operativne smjernice za primjenu Konvencije o Svjetskoj baštini*, omogućila nominiranje različitih mješovitih, prirodnih i kulturnih dobara na *Popisu svjetske baštine*.³⁷ Po uzoru na zaštitu prirodne baštine, novom kategorijom organski razvijajućeg, dinamičnog naslijeđa uspostavljen je kriterij integriteta kojemu je data prednost nad autentičnošću u ocjeni nominacijskih dosjea država stranaka Konvencije, kao i povećanoj ulozi lokalne zajednice.³⁸ Istodobno, *Dokumentom o autentičnosti iz Nare*³⁹ uz proširenje koncepta autentičnosti afirmira se uloga lokalne zajednice u upravljanju kulturnom baštinom kao njezinoga primarnog skrbnika, što će se u potpunosti reflektirati u tekstu *Operativnih smjernica* tek 2005. godine.⁴⁰ U međuvremenu, *vrijednosni pristup* (engl. *value-based approach*) koji, prema *Povelji iz Burre*, temelji procjenu značaja mjesta na *vrijednostima koje pripisuju svi*

dionici (ne samo stručnjaci) te *Izjava o značaju* – postaju osnovom za razvoj strategija očuvanja i upravljanja kulturnih krajolika.⁴¹

Uz formaliziranje uloge civilnog društva širokim skupom odredbi, *Operativne smjernice* iz 2005. godine uspostavile su nekoliko ključnih alata za upravljanje ovom proširenom kategorijom kulturne baštine. Primjenom *vrijednosnog pristupa* za dobra upisana na *Popisu svjetske baštine*, u nominacijske postupke uvodi se *Izjava o izvanrednoj univerzalnoj vrijednosti*, a zbog sve većeg broja dobara koja su upisana na *Popis svjetske baštine* i složenosti njihova administriranja, kao i sve većih prijetnji kojima su izložena, *Operativnim smjernicama* po prvi put se propisuje obvezna izrada planova upravljanja.⁴² Planovi upravljanja ili bilo koji drugi dokumentirani sustavi upravljanja propisani su i za dobra upisana na *Tentativnoj listi* te se razrađuju sukladno karakterističnim značajkama teorija upravljanja,⁴³ s *Izjavom o izvanrednoj univerzalnoj vrijednosti* i uvjetima *autentičnosti i integriteta* kao ključnim elementima.⁴⁴

Održivi pristup

Brojni simpoziji od 2005. naglasili su zahtjev za pravilnim prepoznavanjem okruženja povijesnih gradskih cjelina, kao i definiranja prikladnog perimetra i potrebnih zaštitnih mjera.⁴⁵ Generalna skupština ICOMOS-a u Xi'anu, Kina, u 2005. godini definirala je smještaj (engl. *setting*) naslijeđenih *povijesnih struktura, mjesta ili područja [...] kao neposredno i prošireno okruženje koji je sastavni dio, ili, doprinosi njihovom značaju i specifičnom karakteru* te je pozvala na

35 UNESCO, 1994., <https://whc.unesco.org/archive/global94.htm#debut> (16.10.2022.).

36 Isto.

37 CAMERON, CHRISTINA, 2013., 26–33.

38 ROSSLER, MECHTILD, 2010., 47–52.

39 ICOMOS, *Document on Authenticity*, Nara, 1994., <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

40 CAMERON, CHRISTINA; ROSSLER, MECHTILD, 2017., 3–13.

41 UNESCO, 2013., <https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/> (15.10.2022.).

42 CAMERON, CHRISTINA; ROSSLER, MECHTILD, 2017., 3–13.

43 BADIA, FRANCESCO, 2011., 40–49.

44 UNESCO, Centar za svjetsku baštinu, 2005., <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (16.10.2022.).

45 NAGAOKA, MASANORI, 2016., 49–69.

dosljednost i kontinuitet u primjeni planerskih alata i praksi te sustava upravljanja od strane stručnjaka i lokalne zajednice.⁴⁶ Među tim alatima, kontaktna zona je prvi put eksplicitno navedena kao ključni alat u upravljanju utjecajima postupnih ili brzih promjena, te posebno vizualnih i prostornih ekscesa na okruženje.⁴⁷ Članak 12. *Deklaracije iz Xi'ana* naglasio je sudjelovanje lokalne zajednice kao bitan uvjet u funkcioniranju zaštite okruženja kontaktnom zonom, čime je po prvi put signalizirano sjedinjavanje prethodnih pristupa očuvanju kulturne baštine.

Potaknuti prostornim razvojem u okruženju dobara svjetske baštine u Japanu, uključujući ono u kontaktnoj zoni Memorijalnog mjesta u Hirošimi, članovi *Međunarodnog znanstvenog odbora za pravna, administrativna i financijska pitanja* (ICLAFI) na međunarodnom simpoziju u Hirošimi 2006. godine pozvali su ICOMOS da promiče svijest o pitanjima koja se odnose na kontaktnu zonu među državama strankama i pred Odborom za svjetsku baštinu.⁴⁸ Sljedeći međunarodni simpozij stručnjaka za svjetsku baštinu i kontaktne zone sazvan je 2008. u Davosu te je okupio predstavnike iz Centra za svjetsku baštinu, savjetodavnih tijela, ICOMOS-a, IUCN-a⁴⁹ i drugih partnera kako bi raspravili, među ostalim, o trenutnom stanju i perspektivama korištenja kontaktne zone u području zaštite kulturne baštine. Izvještaj sa simpozija naglasio je ulogu kontaktne zone kao bitnog pokazatelja predanosti države članice u zaštiti i upravljanju dobrima svjetske baštine i važnog katalizatora za sudjelovanje civilnog društva.⁵⁰ Međutim, preporuke koje su iznesene državama strankama te Odboru za svjetsku baštinu sukladno ovom stajalištu, posebno one koje se odnose na obvezu procjene učinkovitosti kontaktne zone tijekom i nakon postupka nominacije, nisu još našle primjenu u *Operativnim smjernicama*.

Kao što je to naznačeno u preambuli *Deklaracije iz Xi'ana* iz 2005., opetovano pozivanje konvencija i preporuka na *smještaj*, odnosno okruženje i zahtjeve za njegovom zaštitom, uspostavilo je zajedničku osnovu za razvoj pojma *povijesnoga urbanog krajolika* koji je prvi put u međunarodni diskurs uveden *Bečkim memorandumom* iz 2005. godine.⁵¹ U usporedbi s ovim „prijelaznim“ dokumentom, UNESCO-ova *Preporuka za zaštitu povijesnih urbanih krajolika* iz 2011. godine prepoznatljivo je orijentirana na *vrijednosni pristup*

s brojnim referencijama na participativne metode.⁵² Kao što je to uvodno obrazloženo člancima 11. i 12. *Preporuke*, UNESCO je namjeravao pružiti *temelj za sveobuhvatan i integralni pristup za identifikaciju, procjenu, očuvanje i upravljanje povijesnim urbanim krajolicima* sa svrhom očuvanja kvalitete ljudskog okoliša te skladne integracije suvremenih intervencija s kulturnom baštinom u njenom povijesnom okruženju.⁵³ Ciljevi očuvanja povijesnih urbanih krajolika dalje su razrađeni četirima istaknutim smjernicama: politikama, alatima, izgradnjom kapaciteta (uključujući istraživanje, upravljanje podacima i komunikaciju) i, konačno, međunarodnom suradnjom. Umjesto osporavanja prethodnih stručnih dokumenata, *Preporuka* ih redom afirmira te ih odredbama dokumenta konceptualno objedinjuje u održivi model upravljanja povijesnim gradovima i njihovim okruženjem.

RASPRAVA

Brojna međusobno povezana zbivanja na teorijskoj i operativnoj razini sustava zaštite svjetske baštine imala su izravan utjecaj na politike zaštite i očuvanja povijesnih gradova sa svojim okruženjem. U teoriji barem, konceptualna kategorija *povijesnoga urbanog krajolika* koja je inaugurirana dvije tisućitih evidentno dijeli zajedničke ciljeve s kontaktnom zonom za očuvanjem i poboljšanjem širega prostornog konteksta, odnosno smještaja i okruženja, te općenito uravnoteženog razvoja gradova. Nadalje, u uvodu *Međunarodnog stručnog skupa o svjetskoj baštini i kontaktnim zonama* iz 2008. godine, prof. Michael Turner, voditelj UNESCO-ove katedre za urbanizam i zaštitu graditeljskog naslijeđa, istaknuo je izrazitu srodnost rasprave o povijesnim urbanim krajolicima i kontaktnim zonama s pozivom IUCN-a za povezivanjem kriterija integriteta i održivosti u zaštićenim prirodnim područjima.⁵⁴ Iako *povijesni urbani krajolik* implicira horizontalno i supsidijarno stvaranje *prostornog i mentalnog entiteta*, a kontaktna zona vertikalno i hijerarhijsko stvaranje *zona*, i jedna i druga kategorija u teritorijalnom smislu predstavljaju selektivan postupak razgraničenja.⁵⁵ Dok se prva referira na fizičke i društvene obrasce urbanog naslijeđa kao modele koji definiraju grad, druga kategorija teritorijalno i jurisdikcijski ocrtava povijesni grad u njegovoj punoj fizičkoj manifestaciji kao model i njegovo okruženje kao prijelaznu zonu. S kontaktnim zonama, međutim, Turner primjećuje da [konzervatorska] *norma preferira gradaciju između svjetova i mjerila*, gdje se *staccato* i *iznenadno* smatra prikladnim i smislenim jedino ako međusobno odjeljuje istovrsne cjeline, implicirajući

46 ICOMOS, *Declaration on the Conservation of the Setting, of Heritage Structures, Sites and Areas*, Xi'an, 2005., <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.).

47 Isto.

48 KONO, TOSHIYUKI, 2006., 183–185.

49 Međunarodni savez za očuvanje prirode i prirodnih bogatstava (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*).

50 UNESCO, Centar za svjetsku baštinu, 2009., <https://whc.unesco.org/en/series/25/> (2.10.2022.).

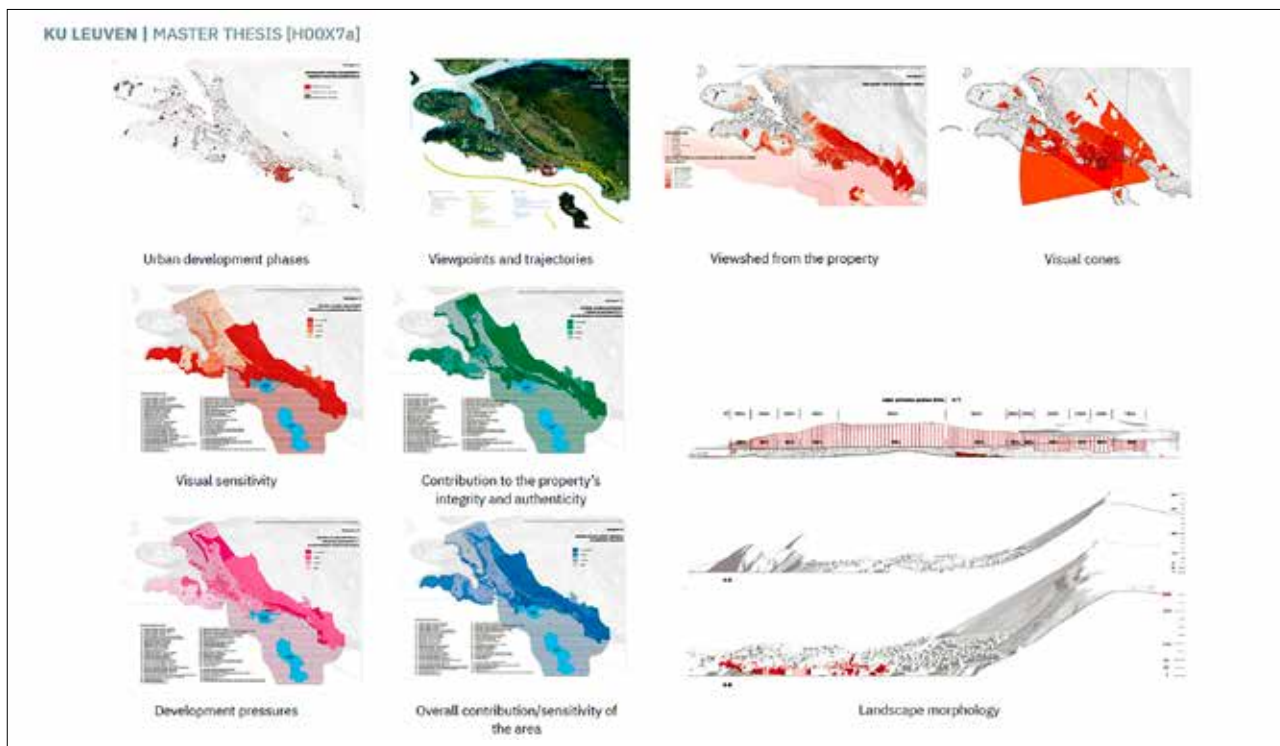
51 SANTANDER, ARTURO A.; GARAI-OLAUN, AGUSTÍN A.; DE LA FUENTE, ANDER A., 2018.

52 UNESCO, *Recommendation on the Historic Urban Landscape*, Pariz, 2011. <https://whc.unesco.org/en/hul/#:~:text=The%20Historic%20Urban%20Landscape%20approach,in%20the%20urban%20development%20process.> (16.10.2022.).

53 Isto.

54 MICHAEL TURNER, 2009., 15–18.

55 GINZARLY, MANAL; HOUBART, CLAUDINE; TELLER, JACQUES, 2019., 21. RIPP, MATTHIAS; RODWELL, DENNIS, 2015,

4 Primjena GIS alata u izradi tematskih studija *povijesnog urbanog krajolika* Dubrovnika u okviru pilot-projekta Ministarstva kulture i medija za izradu konzervatorske podloge za kontaktnu zonu svjetskog dobra *Stari grad Dubrovnik* (MKM-UZKB, BAĆE [et al.], 2020.)

The application of GIS tools in creating topical studies on the historic urban landscape of Dubrovnik within the pilot project of the Ministry of Culture and Media dedicated to creating a conservation study for the buffer zone of the world heritage property "Old City Dubrovnik" (Ministry of Culture and Media – Directorate for the Protection of Cultural Heritage, Baće et al., 2020)

izraženi teorijski odnos prema umjetničkom pristupu naslijeđu i pojmu skladnosti.⁵⁶

Međutim, rijetke su konvergencije pojmova na operativnoj razini, ekvivalentne onima kakve nalazimo na teoretskoj razini, čemu se može pripisati i učestala kritika zaštite i očuvanja kao interesa države ili nekoga međunarodnog tijela.⁵⁷ Izrazita *vrijednosna dimenzija* povijesnih urbanih krajolika kako ju izlažu brojni stručni i znanstveni članci predstavlja i dalje glavni izazov za operacionalizaciju ove nove kategorije kulturne baštine, posebno u pogledu promicanja horizontalne supsidijarnosti između javnih institucija i civilnog društva.⁵⁸ Sve veća složenost u donošenju odluka o obilježjima i vrijednostima koje treba zaštititi za buduće generacije u okruženju koje se stalno mijenja rezultirala je sve složenijim sustavom zaštite povijesnih gradova koji je od 1997. adresiran planovima upravljanja.⁵⁹ Još uvijek u ranoj fazi razvoja za sva dobra kulturne baštine, planovi upravljanja pak mahom nailaze na poteškoće u provedbi svih međusobno dogovorenih elemenata planiranja i nadzora.⁶⁰

⁵⁶ MICHAEL TURNER, 2009., 16.

⁵⁷ SANTANDER, ARTURO A.; GARAI-OLAUN, AGUSTÍN A.; DE LA FUENTE, ANDER A., 2018.,

⁵⁸ Isto, 1-10.

M. SADOWSKI, MIROSLAW, 2017., 125-51.

GINZARLY, MANAL; HOUBART, CLAUDINE; TELLER, JACQUES, 2019., 1-41.

⁵⁹ PENDLEBURY, JOHN; SHORT, MICHAEL; WHILE, AIDAN, 2009., 7.

⁶⁰ BADIA, FRANCESCO, 2011., 45 i 47.

S obzirom na to da se diskurs o zaštiti kulturne baštine sve više diverzificira širenjem svog opsega na prostorno i socio-ekonomsko okruženje kulturnih dobara, odgovarajući stupanj funkcionalnosti i racionalizacije postupka zaštite očekivano zaostaje.

Pitanja financijskih i ljudskih resursa, kapaciteta i kompetencija rijetko se raspravljaju u području kulturne baštine.⁶¹ U zemljama i gradovima gdje su financijska sredstva za zaštitu relativno ograničena, multidisciplinarna suradnja je teško ostvariva. U tim slučajevima, pristup *povijesnom urbanom krajoliku* obično ovisi o svestranosti nekolicine, kojima općenito nedostaje formalno upravljačko obrazovanje.⁶² U pogledu kapaciteta konzervatorske službe, u drugom ciklusu periodičnog izvještavanja Centru za svjetsku baštinu država stranaka iz Europe utvrđeno je, na primjer, da *oko četvrtine država u mediteranskom području i srednjoj, istočnoj i jugoistočnoj Europi reklo je da ima samo neke kapacitete. Sve zapadnoeuropske i nordijske/baltičke države izvijestile su da imaju odgovarajuće ili izvrsne kapacitete.*⁶³ Nadalje, sve se više u stručnoj raspravi sugerira da je uloga stručnjaka za kulturnu baštinu *davanje tehničkih savjeta u inicijativama zaštite i očuvanja proizašlih iz zajednice te moderatora kada je*

⁶¹ LUSIANI, MARIA; FERRI, PAOLO; ZAN, LUCA, 2017, 227-39.

⁶² Isto, 236.

⁶³ YOUNG, CHRISTOPHER, 2016., 189-201.

angažman zajednice s njezinom baštinom fragmentiran.⁶⁴ Ovim se, međutim, rasprava udaljava od bilo kakve objektivne procjene pravnog sustava kao jednog od četiriju temeljnih usmjerenja *Preporuke o povijesnim urbanim krajolicima*.

Dok se ovlasti i funkcije državnih upravnih tijela sve više delegiraju lokalnoj samoupravi temeljem *supsidijarnosti i drugih načela liberalizma*, čime se promovira održivost lokalne zajednice,⁶⁵ ovim se ujedno povećava ranjivost te iste zajednice na utjecaj *lokalnih aktera* u njejoj *političkoj sferi i zadiranja tržišnih sila*.⁶⁶ S obzirom na cilj *očuvanja kvalitete ljudskog okoliša, ustanovljeni vrijednosni pristup ima mnogo veću vjerojatnost neuspjeha u društvima koja nemaju tradiciju demokratske uprave negoli u demokratskim društvima*.⁶⁷ Velik broj pozitivnih studija slučaja o provedbi vrijednosnog pristupa u *gradovima na globalnom jugu, u kontekstima u kojima sudjelovanje javnosti i angažman svojstven HUL-u predstavljaju izazov za postojeću politiku i regulatorne okvire* dokazuju međutim suprotno,⁶⁸ dok u svojoj analizi planova upravljanja za dobra upisana na *Popis svjetske baštine* na području Italije, Badia zaključuje da bi *stvarno usvajanje* participativnih mjera moglo riješiti problem odgovornosti u provedbi planova upravljanja.⁶⁹ *Vrijednosnim pristupom* također se promovira korištenje postojećih i novih tehnologija za dokumentaciju i praćenje stanja, primjerice, geografskih informacijskih sustava (GIS) za definiranje krajobraznih jedinica, prostornu integraciju i upravljanje podacima velikog mjerila.⁷⁰

Ako se *vrijednosnom pristupu* sve više i pripisuje uspjeh upravljanja kulturnom baštinom,⁷¹ *integralni pristup* i dalje ne gubi svoju relevantnost zbog neumitne prisutnosti prijetnji povezanih s nedostatkom zakonskih odredbi za zaštitu i očuvanje kulturne baštine u njihovom okruženju i njihove provedbe u prostorno-planskim dokumentima.⁷² Posebno u slučaju povijesnih gradova, nedostatak učinkovitih politika zaštite i očuvanja naveo je UNESCO da promovira ulogu kontaktne zone među četiri osnovna upravljačka alata izdanjem *Operativnih smjernica* iz 2005. godine. Drugim upravljačkim alatom – periodičkim izvještavanjem država stranaka potvrđena je povezanost nepostojećih ili nefunkcionalnih kontaktnih zona s nedostatcima pravnih sustava.⁷³ Ovim je bitno istaknuta potreba za uspostavom dosljednih upravnih kriterija za prepoznavanje obilježja, vrijednosti i prijetnji te definiranje granica kontaktne zone, čime bi se prethodno

navedeni pristupi zaštiti objedinili u sveobuhvatni model održivog upravljanja okruženjem povijesnih gradova s integritetom kao osnovnim kriterijem zaštite.

U usporednom procesu *Drugog savjetovanja o provedbi Preporuke o povijesnom urbanom krajoliku* iz 2019. godine većina država stranaka koje su sudjelovale izjavila je da je na temelju definicije *povijesnog urbanog krajolika* proširila granice svojih zaštićenih povijesnih gradova uspostavom ili proširenjem postojećih kontaktnih zona.⁷⁴ Može se zaključiti da je kontaktna zona stoga izrazito bitna u osiguravanju institucionalne odgovornosti u operacionalizaciji *Preporuke*. Kako bi se postigla zajednička i sveobuhvatna vizija urbanog naslijeđa, obje se stručne kategorije moraju međusobno nadopunjavati i obje trebaju dosljednu definiciju u nacionalnim i lokalnim politikama upravljanja povijesnim gradovima i njihovim okruženjem.

LITERATURA

- BADIA, FRANCESCO, Contents and Aims of Management Plans for World Heritage Sites: Managerial Analysis with a Special Focus on the Italian Scenario, *Encatc Journal of Cultural Management and Policy*, 1 (1) (2011.), 40–49.
- CAMERON, CHRISTINA, Celebrating 40 Years of the Net, *Celebrating 40 Years of the World Heritage Convention*, (ur.) Vesna Vujicic-Lugassy, UNESCO, Pariz, 2013., 26–33.
- CAMERON, CHRISTINA; RÖSSLER, MECHTILD, Introduction of Management Planning for Cultural World Heritage Sites, *Aspects of Management Planning for Cultural World Heritage Sites: Principles, Approaches and Practices*, (ur.) Simon Makuvaza, Springer International Publishing AG, Cham, 2017., 3–13.
- COOMBE, ROSEMARY J., Managing Cultural Heritage as Neoliberal Governmentality, *Heritage Regimes and the State*, (ur.) Regina F. Bendix; Aditya Eggert; Arnika Pelselmann, Göttingen University Press, Göttingen, 2013., 375–387.
- DRAYE, ANNE MIE, Legal Protection of Monuments in Their Settings: A Means of Maintaining the Spirit of the Place, *Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible*, ICOMOS, Quebec, 2008.
- EBREG, ARTHUR; DE GREVE, POL, Buffer Zone and Their Management, *Forests, Forestry and Biological Diversity Support Group*, October, 2000., 1–64.
- GILLESPIE, JOSEPHINE, Protected Areas: A Legal Geography Approach, *Protected Areas: A Legal Geography Approach*, 2020., 1–116.
- GINZARLY, MANAL; HOUBART, CLAUDINE; TELLER, JACQUES, The Historic Urban Landscape Approach to Urban Management: A Systematic Review, *International Journal of Heritage Studies*, 25 (10) (2019.), 999–1019.
- 74 UNESCO, 2019., 1–25., [https://whc.unesco.org/en/hul/\(16.10.2022.\)](https://whc.unesco.org/en/hul/(16.10.2022.)).

64 RIPP, MATTHIAS; RODWELL, DENNIS; 2017, 241–53.

65 UN-Habitat, 2003., 3., <https://unhabitat.org/the-challenge-of-slums-global-report-on-human-settlements-2003>, (16.10.2022.).

66 GINZARLY, MANAL; HOUBART, CLAUDINE; TELLER, JACQUES, 2019., 19.

67 DU, WENWU ET. AL., 2015., 8168.

68 GINZARLY, MANAL; HOUBART, CLAUDINE; TELLER, JACQUES, 2019., 28.

69 BADIA, FRANCESCO, 2018., 35.

70 SIGUENCIA AVILA, MARIA E., 2018.,

71 UNESCO, 2013., 24–25. <https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/> (15.10.2022.).

72 MICHAEL TURNER, 2009., 17.

73 ICOMOS, 2009., 23–42., <https://whc.unesco.org/en/series/25/> (2.10.2022.).

- ICOMOS, Position Paper, *World Heritage Papers 25 - World Heritage and Buffer Zones*, (ur.) Oliver Martin; Giovanna Piatti, Centar za svjetsku baštinu, Pariz, 2009., 23–42.
- IUCN, Position paper, *World Heritage Papers 25 - World Heritage and Buffer Zones*, (ur.) Oliver Martin; Giovanna Piatti, Centar za svjetsku baštinu, Pariz, 2009., 51–57.
- KONO, TOSHIYUKI, The World Heritage Convention and the Buffer Zone, *Heritage at risk: ICOMOS World Report 2006-2007 on monuments and sites in danger*, (ur.) Christoph Machat; John Ziesemer; Michael Petzet, ICOMOS, Pariz, 2006., 183–185.
- LUSIANI, MARIA; FERRI, PAOLO; ZAN, LUCA, Making Sense of Site Management, *Aspects of Management Planning for Cultural World Heritage Sites: Principles, Approaches and Practices*, (ur.) Simon Makuvaza, Springer International Publishing AG, Cham, 2017., 227–239.
- Ministarstvo kulture i medija – Uprava za zaštitu kulturne baštine, BAĆE, ANTUN; DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, BISERKA; DIKLIĆ, BRUNO; PETRINES, TOMISLAV; ŠPALETA, ALJOŠA, Konzervatorska podloga za kontaktnu zonu svjetskog dobra „Stari grad Dubrovnik“, 2020.
- NAGAOKA, MASANORI, Buffering Borobudur for Socio-economic Development in the 1980s: An Approach Distinct from European Value-Based Heritage Management, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 5 (2) (2015.), 49–69.
- PENDLEBURY, JOHN; SHORT, MICHAEL; WHILE, AIDAN, Urban World Heritage Sites and the Problem of Authenticity, *Cities*, 26 (6) (2009.), 349–358.
- RIPP, MATTHIAS; RODWELL, DENNIS, Governance in UNESCO World Heritage Sites: Reframing the Role of Management Plans as a Tool to Improve Community Engagement, *Aspects of Management Planning for Cultural World Heritage Sites: Principles, Approaches and Practices*, (ur.) Simon Makuvaza, Springer International Publishing AG, Cham, 2017., 241–253.
- , The Geography of Urban Heritage, *Historic Environment: Policy and Practice*, 6 (3) (2015.), 240–276.
- ROSSLER, MECHTILD, Applying Authenticity to Cultural Landscapes, *APT Bulletin*, 39 (2/3) (2010.), 47–52.
- RUKAVINA, MARKO; OBAD ŠČITAROCI, MLADEN; PETRIĆ, KSENIJA, Prostorno-urbanistički aspekti zaštite nepokretnoga arheološkog naslijeđa – Međunarodni i nacionalni dokumenti o zaštiti, *Prostor*, 21 (2013.), 313–325.
- SADOWSKI, MIROSLAW M., Urban Cultural Heritage: Managing and Preserving a Local Global Common in the Twenty-First Century, *Journal of Heritage Management*, 2 (2) (2017.), 125–151.
- SANTANDER, ARTURO A.; GARAI-OLAUN, AGUSTÍN A.; DE LA FUENTE, ANDER A., Historic Urban Landscapes: A Review on Trends and Methodologies in the Urban Context of the 21st Century, *Sustainability (Switzerland)*, 10 (8) (2018.).
- SCHLEE, MÓNICA B., The Role of Buffer Zones in Rio de Janeiro, *Urban Landscape Protection*, 7 (4) (2017.), 381–406.
- SIGUENCIA AVILA, MARIA E., Historic Urban Landscape Approach for the Conservation of the Historic Centre of Cuenca, Ecuador, 2018. [neobjavljeni diplomski rad], <https://lirias.kuleuven.be/2313296?limo=0>
- SZMYGIN, BOGUSŁAW, Doctrinal texts in heritage protection – formal analysis, document preparation guidelines, and further actions, *Conservation Officer's Handbook International Standards in Cultural Heritage Protection*, (ur.) Bogusław Szmygin, ICOMOS Polska, Varšava, 2015.
- TURNER, MICHAEL, On Buffs and Buffers, *World Heritage Papers 25 - World Heritage and Buffer Zones*, (ur.) Oliver Martin; Giovanna Piatti, Centar za svjetsku baštinu, Pariz, 2009., 15–18.
- UN-Habitat, *The Challenge of Slums – Global Report On Human Settlements*, London, 2003.
- UNESCO Centar za svjetsku baštinu, Position paper, *World Heritage Papers 25 - World Heritage and Buffer Zones*, (ur.) Oliver Martin; Giovanna Piatti, Centar za svjetsku baštinu, Pariz, 2009., 59–70.
- UNESCO Centar za svjetsku baštinu, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, Pariz, 2005.
- UNESCO, *Expert Meeting on the “Global strategy” and thematic studies for a representative World Heritage List*, 1994.
- UNESCO, *Managing Cultural World Heritage*, Pariz, 2013.
- UNESCO, *The UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape Report of the Second Consultation on Its Implementation by Member States*, Pariz, 2019.
- UNESCO, *World Heritage Committee Decision 44 COM 7A.34*, Pariz, 2021.
- WENWU, DU; PENABAZ-WILEY, SOFIA M.; NJERU, ANTHONY M.; KINOSHITA, ISAMI, Models and Approaches for Integrating Protected Areas with Their Surroundings: A Review of the Literature, *Sustainability (Switzerland)*, 7 (7) (2015.), 8151–8177.
- YOUNG, CHRISTOPHER, Understanding Management in a World Heritage Context: Key Current Issues in Europe, *Historic Environment: Policy and Practice*, 7 (2) (2016.), 189–201.

INTERNETSKI IZVORI

- UNESCO, *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*, <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (15.10.2022.)
- UNESCO, *Publikacije*, <https://whc.unesco.org/en/series/25/> (2.10.2022.)
- UNESCO, *Rezolucije i odluke*, <https://whc.unesco.org/en/decisions/7638> (2.10.2022.)

- UNESCO, *Operativne smjernice za provedbu Konvencije o svjetskoj baštini*, <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (16.10.2022.)
- UNESCO, *Managing Cultural World Heritage*, Pariz, 2013., <https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/> (15.10.2022.)
- UNESCO, *Global Strategy for a balanced, representative and credible World Heritage List*, 1996., <https://whc.unesco.org/archive/global94.htm#debut> (16.10.2022.)
- UNESCO, *Recommendation on the Historic Urban Landscape*, Pariz, 2011. <https://whc.unesco.org/en/hul/#:~:text=The%20Historic%20Urban%20Landscape%20approach,in%20the%20urban%20development%20process.> (16.10.2022.)
- UN-Habitat, *The Challenge of Slums – Global Report On Human Settlements*, 2003. <https://unhabitat.org/the-challenge-of-slums-global-report-on-human-settlements-2003>, (16.10.2022.)
- ICOMOS, *Povelje, usvojene međunarodne konvencije i standardi*, <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (15.10.2022.)
- UNESCO, Stručni skup o ocjeni općih načela i kriterija za nominaciju prirodnih područja svjetske baštine iz 1996., <https://whc.unesco.org/en/events/1113/> (16.10.2022.)

Summary

SUSTAINABLE MANAGEMENT OF HISTORIC CITIES' ENVIRONMENTS THROUGH ESTABLISHING BUFFER ZONES – THE KEY APPROACHES IN INTERNATIONAL DOCUMENTS ON THE PROTECTION AND PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE

As one of the principal planning tools in the sustainable management of protected natural properties, buffer zones have increasingly been seen as a decisive tool in supporting the sustainability of cultural properties on the World Heritage List since the 1990s, but there is still a lack of consensus on their role and how it should be achieved. Differences in the interpretation of their role, both internationally and within different national protection policies are significant, and can be attributed to the recent removal of two European historical cities from the World Heritage List – Dresden in 2009 and Liverpool in 2021. The research on the topic of sustainable management of historic cities and their environments critically revises the core concepts of cultural heritage protection, and establishes a connection between the role of buffer zones and the latest UNESCO Recommendation for the Protection of Historic Urban Landscapes. This paper analyses international standard-setting documents on the protection of cultural heritage, the development of the notion of heritage and key aspects that inform the conservation practice, from the Athens Charter for the Restoration of Historical Monuments from 1931 to the 2011 Recommendation on Historic Urban Landscape.

There is a number of standard-setting documents which are widely referred to when defining national heritage legislation. These documents, also known as the “first category of doctrinal texts”, commonly address the “historic environment”, “setting”, and “surroundings” of cultural monuments. Buffer zones, on the other hand, are only mentioned once in these types of documents – in the 2005 *Xi'an Declaration*. Aside from constituting an important basis for UNESCO's principal document on urban conservation, the 2011 *Recommendation on Historic Urban Landscapes*, these can be used to standardize the basic regulatory functions of the buffer zone as well as the key components of its management. Finally, the role of the buffer zone is directly related to the concept of “integrity” as one of the two fundamental criteria for the protection and preservation of cultural heritage. As ICOMOS suggests, the concept of “integrity” which prominently figures in the 2011 *Recommendation on Historic Urban Landscapes*, while not yet fully accepted by all stakeholders of the World Heritage management system, might prove instrumental in addressing many challenges confronting the World Heritage Committee due to sudden urban development.

